

גִּנּוּר קִנְיָי עֲמֻדָּה, וְהִתְחַיֵּי.
לֹאב סְגִי עֲמֻמִּין: ה. וְלֹא
יִתְחַרְי עוֹר, יֵת שְׁמֵד
אֲבָרָם, יִהְיֶה שְׁמֵד אֲבָרָהֶם.
אֲרִי, לֹאב סְגִי עֲמֻמִּין
יִתְחַבֵּד: ו. וְאֶפְשִׁי יִתְד
לְחֵדָּה לְחֵדָּה, וְהִתְחַיֵּינָהּ
לְכֻנְשָׁן, וּמִלְכִּין דְּשִׁלְטִין
בְּעֻמְמֵי מִנְּה יִפְקֻדוּ:

וְאֶתְּךָ וְהָיִיתָ לְאָב־הַמֶּזֶן גִּוִּים: וְלֹא־יִקְרָא עוֹד אֶת־שְׁמֶךָ אֲבָרָה וְהָיִה
וְשְׁמֶךָ אֲבָרָהֶם כִּי אֲב־הַמֶּזֶן גִּוִּים נִתְּתִיה: וְהִפְרַתִּי אֶתְּךָ בְּמֵאֵד מְאֹד וְנִתְּתִיה
י לְגִוִּים וּמְלָכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ: וְהִקְמַתִּי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין וְרַעְיָ
ח אֲחֵרֶיךָ לְדֹרֹתָם לְבְרִית עוֹלָם לְהָיִית לְךָ לְאֱלֹהִים וּלְרַעְיָ אֲחֵרֶיךָ: וְנִתְּתִי
לְךָ וּלְרַעְיָ אֲחֵרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרֶיךָ אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֹת עוֹלָם

רס"ג (ה) ולא יקרא עוד, ולא יקרא שמך לעולם אכרם. נתתיך, שמתוך.
(ו) ונתתיך לגוים, ואעש ממך גוים.

(ו) ונתתיך לגוים. לשון רש"י, ישראל ואדום, שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבשר עליו. ואינו נכון בעיני שיבשרנו כעת ברית המילה על עשו, והוא אינו מקיים המילה, וגם לא נצטוו עליה, כמו שדרשו בסנהדרין³², כי ביצחק (להלן כא יב) ולא כל יצחק, אבל ישראל לבדם יקראו גוים ועמים, וכן אף חובב עמים (דברים לג ג), עמים הר יקראו (שם ט), אחר כך בנימין בעצמך (שופטים יד). גם אחרי הולדת השבטים כולם³³ אמר גוי וקהל גוים יהיה ממך (להלן לה יא), ונתתיך לקהל עמים (להלן מח ד).

1 וְאֶבְרָהָם. וּבִשְׁבַע קָה, א. דורש גם הנוטריקון של אב המון גוים: א"ב אב נחתין לאומות,
2 כלומר דשכלמא בחתלה שהיה אב לרש,
3 הַיְחֻד לְרִשָּׁא, אָמַר עֲבֻשׁ שְׁטִירְטֻשׁ. ש שר עבש שטירטוש של המון רומא לאב המון מה אב צריכין לרש,
4 גִּלְזָה אָמַר אֶעֱפֵּשׁ שְׁאִינָה צִרְיָה כִּיּוֹן שִׁכְבֵּר נַחֲקָה וְלֹא זֶה מִקְמוֹתָא (ספר דרשון).
5 אַסְהַדְרִין קָה, א. 5 "אריה לכס", בדר: "והייתי לך",
6 בִּרְכּוֹת יֵר, א. 3
7 סְתוּבָה יֵר, ב.

חזקוני (ג) ויפול אברם על פניו, השתחוה על שמחת הבשורה.
(ה) ולא יקרא עוד את שמך אברם, הקורא לאברהם אברם עובר בעשה², לפי שנתלוה עמו בגיות. ואין לפרך מאשר בחרת כאברם (נחמיה ט ז), דהתם קרא הוא דקא מסדר שבחיה דאברהם מאי דהוה מעיקרא³, פירוש אשר בחרת בהיות שמו אברם ושמית שמו אברהם, אבל יעקב חוזר וקוראו יעקב לפי ששמו נתלוה עמו ביהדות. ועל ידי שבני אדם קראו שמות לשנים אלו נשתנו שמותיהם, אבל יצחק שהקב"ה קרא לו שם כדכתיב: וקראת את שמו יצחק (להלן פסוק יט), שמו לא נשתנה. והיה

2 ברכות יג, א. 3 ב"ר מ, ח, וראה רד"ק פסוק ט.

ספורנו (ה) והיה שמך אברהם, מעכשיו. כי אב המון גוים נתתיך. כי ענין זה השם מתחיל היום, שכבר נתתיך לאב המון גוים, ולפיכך לא יקרא עוד שמך אברם כלל לעולם, ולא כן היה בשם "ישראל", כי אמנם עיקר ענין שם "ישראל" היה לעתיד לבא, כמו שיתבאר במקומו⁶².

(ז) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו. ליחד שמי עליכם בלתי אמצעי, כמו שהוא מתייחד על כל הנצחיים, כאמרו "כי כל אשר יעשה האלהים, הוא יהיה לעולם" (קהלת ג יד), כי אמנם הנפסדים, באשר הם נפסדים, אינם פעולתו בלתי אמצעי. אמר אם כן שבהקמת הברית ושמירתו יהיו הוא וזרעו נצחיים "באיש" לפניו.

(ח) לאחוזות עולם. והייתי לכם לאלהים, שתוכלו לעשות רצוני בזה, כענין "ויתן להם ארצות גויים.... בעבור ישמרו חקיו" (תהליקה מד – מה). וזוה אהיה לכם לאלהים, שתהיו נצחיים "באיש".

(ח) ונתתי... את ארץ מגורך, המקומות שאתה גר בהם, ולא אותם משרה ולא מאברהם, וראה תורה שלמה יב, ו. 61 בפסוק ד. 62 כ"ה גם בתרגום אונקלוס כ"י הובא בחלופי נוסחאות כמהדר' ברלינר: לכנשת שבטין. בתרגום

62 [להלן לה. י].

וַיִּהְיֶינָה לָהֶם לְאֵלִים: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת-בְּרִיתִי תִשְׁמֹר
י אֶתְּהָ וְזֶרְעֶךָ אֶחְרִיד לְדֹרֹתָם: זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין
יֵא זֶרְעֶךָ אֶחְרִיד הַמּוֹל לָכֶם כָּל-זָכָר: וּנְמַלְתֶּם אֶת בָּשָׂר עַרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת

וַיִּהְיֶינָה לָהֶם לְאֵלִים:
ט. נֹאמֶר יי לְאַבְרָהָם, וְאַתָּה
י. קִימִי תִשְׁמֹר, אֶת, וּבֵינֵיכֶם
י. בְּרִיתִי לְדֹרֹתָם:
קִימִי דְתִשְׁמְרוּ, בֵּין מִימְרֵי
וּבֵינֵיכֶם, וּבֵין בְּנֵי בְרִיתִי.
מִגֵּד לָכֵן כָּל דְּכֻרָא: יֵא. וְתִגְזְרוּ, יֵת בְּסָרָא דְעַרְלַתְכֶם, וְהָיָה לְאוֹת

(ט) ואתה, וי"ו זו מוסף על ענין ראשון: אני הנה בריתי אתך רש"י
(פסוק ד), ואתה הוי זהיר לשמרו, ומה היא שמירתו, זאת בריתי
אשר תשמרו המול לכם וגו'.

(י) ביני וביניכם וגו', אותם של עכשיו. ובין זרעך אחריו,
העתידין להולד. המול, כמו להמול, ⁷ כמו שאתה אומר: עשות⁸,
במקום לעשות.

(יא) ונמלתם, כמו. ומלתם, והנו"ן בו יתירה ליסוד הנופל בו
לפרקים, כגון נ' של נושך ונ' של נושא. ונמלתם, כמו: ונשאתם
(להלן מה יט), אבל "ימול" לשון יפעל⁹ כמו: יעשה, יאכל.

⁷ כלומר דהוא מקור ואינו ציווי, דאם היה ציווי הוי למכתב "המול" לכם, דהא לכם
לשון רבים הוא (גור אריה). ⁸ ויקרא יח, ל. ⁹ י"ג: יתפעל.

(י) ומלת המול לכם, כמו להמול³⁹, והוא שם הפועל מהפעלים ראב"ע
השניים הנראים⁴⁰, כמו וימל את בשר ערלתם (כג) ⁴¹, ומשקלו
להכוין⁴².

(יא) ונמלתם, כמו ושמרתם, והנו"ן שרש⁴³, וכן לא ידון רוחי (ו)
(ג) עם נְדָנָה (דניאל ז טו) ⁴⁴.

³⁹ לא צווי אלא שם הפועל, כאילו היה כתוב להמול. ⁴⁰ נע"ו הנקראים שניים,
שרק שתיים מאותיות השרש נראות ונהגות. ⁴¹ מן מול, ⁴² המול הוא כמו
להכין — מן כון כבנין נפעל. ⁴³ ונמלתם (פסוק יא) הוא מן נמל וניטה כמו
השלמים: ושמרתם. והנו"ן היא מן השרש. ⁴⁴ כמו מול — נמל, כן דון — נדן.

רס"ג (יא) ונמלתם, וכאשר תמולו³¹ את הערלה מגופכם תהיה לאות.
³¹ כי אחרי שצוה 'המול לכם' מיותר הוא לצוות עוד פעם 'ונמלתם'.

רמב"ן (ט) ואתה את בריתי תשמור. כתב רש"י ו' מוסיף על ענין ראשון,
אני הנה בריתי אתך ואתה הוי זהיר לשמרו, ומה שמירתו, זאת
בריתי אשר תשמרו³⁴ אתם של עכשיו ובין זרעך אחריו העתידיים
³⁴ ברש"י: אשר תשמרו המול לכם וגו', ביני וביניכם, אותם של עכשיו וגו'.

חזקוני שמך אברהם, מנהג הוא לשנות שם לאדם כשהוא עולה לגדולה.
וכן גבי שרה, כמו שמצינו ביעקב⁴, ביוסף⁵, ביהושע⁶, בחנניה
מישאל ועזריה⁷. אברם, אברהם אביר המון גוים.

(יא) ונמלתם, להביא⁸ מי שלא מלוהו בקטנותו שימול עצמו.
והיה לאות ברית, בדבר זה יהיו נכרים עבדי.

⁴ להלן לב טו. ⁵ שם מא, מה. ⁶ במדבר יג, טו. ⁷ דניאל א, ז.
⁸ פסיקתא זוטרותא.

ספורנו (ט) ואתה את בריתי תשמור. וכמו ש"אני הנה בריתי אתך", אתה
שמור בריתי⁶³, שאם לא כן לא יקום הברית.

(יא) לאות ברית: זכרון תמיד ללכת בדרכיו, בהיותו כחותם
האדון בעבדו.

⁶³ רש"י ורמב"ן, בדרך כל ברית שהוא הדדי בין שני הכותמים אותו.

זכרות לנקבות⁶⁶. ורבותי ז"ל⁶⁷ פירשו כי אמר לכם, כנגד בית רד"ק
דין שאם אין לילד אב או שאינו עמו חייבים בית דין למולו.
המול, מקור מבנין נפעל כלומר יהיה נמול לכם כל זכר. שרשו
נמל והוא בשקל כהנדף עשן (תהלים סח ב). ולפי דעתי שמלת
כהנדף שם, כמו שכתבתי בספר מכלל⁶⁸, יהיה גם כן המול שם
בתוספת ה"א ובתשלומי הנמול בשקל כהנדף, או שרשו מול⁶⁹
בשקל הכון (עמוס ד יב).

(יא) ונמלתם, זהו מצות עשה בין לאב שימול את בנו בין לבן
שימול את עצמו כשיהיה בן מצוה אם לא מל אותו אביו ולא
ב"ד. לאות ברית, יהיה לאות הברית שכרתי עם אברהם ועם זרעו
אחריו שיהיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים ויעשו מצותי אשר
אצוה אותם ואני אברכם ואשמרם, וזה יהיה לכם לאות ולזכרון
כמו מצות ציצית ותפילין והדומים להם לפי שהם לזכרון, אבל
זה האות הוא חזק שבכולם שהוא בגוף האדם שלא יהיה זולתו,
ולפיכך צוהו האל באותו אבר לפי שרוב העברות יעשו על ידי
אותו אבר לפי שהוא ראש התאוות הבהמיות וכשיבוא האדם
לעשות עבירה בתשמיש אותו האבר יראה האות אשר בו ויזכור
מה שצוהו האל וימנע מעשות העבירה ההיא ולא יהיה כבהמה
לבעול כל אשר ימצא אלא במותר לו ולהשאיר זרע ולרפואה.

מאה, ואברהם מת בן מאה ושבעים וחמש. ⁶⁶ שבת קח, א. ⁶⁷ קידושין
כט, א. ⁶⁸ שער דקדוק השמות (ד' ליק קסז, א) עיי"ש. ⁶⁹ וכן דעתו בספר

רד"ק לכר אלא כל ארץ כנען. לאחזות עולם, אף על פי שיגלו ממנה זמן,
אחזות עולם תהיה להם וישובו אליה והייתי להם לאלהים.

(ט) ויאמר אלהים אל אברהם, אחר שאמר והיה שמך אברהם לא
כתב משה רבי' אלא אברהם ואמר רבותי ז"ל⁶³: "כל האומר
לאברהם אברם עובר בלאו שנאמר ולא יקרא ועובר בעשה
שנאמר: והיה שמך אברהם (לעיל פסוק ה)" והקשו⁶⁴ והרי אנשי
כנסת הגדולה קראו שמו אברם שנאמר: אתה הוא ה' האלהים
אשר בחרת באברם (נחמיה ט ז) שנייה היא עד שהיה אברם
בחרת בו. ועל דרך הפשט אינם דרך אזהרה. ואתה את בריתי
תשמר, כי בתנאי זה אהיה לך לאלהים ולזרעך אחריו ואתן להם
את הארץ שתשמור אתה והם את בריתי זאת כמו שאומר אליך,
ואתה תצוה בה את בניך ואת ביתך אחריו.

(י) זאת בריתי, כמו שאני אקיים כמו שאמר והקימתי (פסוק ז) כן
תשמרו אותה אתם. אמר לשון רבים כנגד אברהם וזרעו כמו
שאמר אתה וזרעך אחריו (פסוק ט), והברית הזאת תהיה ביני
וביניכם. ואמר: ביני וביניכם, כנגד אברהם יצחק ויעקב, כי יעקב
היה בימיו, כי בן ט"ו שנה היה יעקב כשמת אברהם⁶⁵. ובין זרעך
אחריו, זרע יעקב, המול לכם כל זכר, אמר לכם, הוא וזרעו.
ואחר שאמר כל זכר הבין על איזה אבר אמר, מקום שניכר בין

הנדי' לכנשן. ⁶³ ב"ר מו, ח. וראה ברכות יג, א. ⁶⁴ בב"ר שם, ובברכות
⁶⁵ שיעקב נולד כשהיה יצחק בן ששים, ויצחק נולד כשהיה אברהם בן

דניאל פרק א

3

- (א) בשנת שלוש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנאצר מלך בבל ירושלם ויצר עליה.
- (ב) ויטו אלני בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שווער בית אלהיו ואת הכלים הביא בית אוצר אלהיו.
- (ג) ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים.
- (ד) ילדים אשר אין בהם כל מאום מום וטובי מראה ומשפילים בכל חכמה וידעו דעת ומביני מדע ואשר פס בהם לעמוד בדיכל המלך וללמדם ספר ולשון כשדים.
- (ה) וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג המלך ומיני משמיו ולגדלם שנים שלוש ומקצתם יעמדו לפני המלך.
- (ו) ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה.
- (ז) וישם להם שר הסריסים שמות וישם לדניאל בלששאצר ולחנניה שדרך ולמישאל מישל ולעזריה עבד נגו.
- (ח) וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג המלך ובניין משמיו ויבאש משר הסריסים אשר לא יתגאל.
- (ט) ויטו האלהים את דניאל לחסד ולרחמים לפני שר הסריסים.
- (י) ויאמר שר הסריסים לדניאל ירא אני את אלני המלך אשר מנה את מאכלם ואת משמיתם אשר למה יראה את פניכם ועפים מן הילדים אשר בגילכם וחיבתם את ראשי למלך.
- (יא) ויאמר דניאל אל המלצר אשר מנה שר הסריסים על דניאל חנניה מישאל ועזריה.
- (יב) גם נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו לנו מן הזרעים ונאכלה וימים ונשמה.
- (יג) ויראו לפניו מראיו ומראה הילדים האכלים את פתבג המלך וכאשר תראה עשה עם עבדיך.
- (יד) וישמע להם לדבר הזה וינסם ימים עשרה.
- (טו) ומקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר מן כל הילדים האכלים את פתבג המלך.
- (טז) ויהי המלצר נשא את פתבגם ויין משמיתם וימן להם נרענים.
- (יז) והילדים האלה ארבעתם נמו להם האלהים מדע והשכל בכל ספר וחכמה ודניאל הבין בכל חזון וחלמות.
- (יח) ולמקצת הימים אשר אמר המלך להביאם ויביאם שר הסריסים לפני נבוכדנאצר.
- (יט) וינדבר אתם המלך ולא נמצא מפלם בדניאל חנניה מישאל ועזריה ויעמדו לפני המלך.
- (כ) וכל דבר חכמת בינה אשר בקש מהם המלך וימצאם עשר ידות על כל הסרטמים האשפים אשר בכל מלכותו.
- (כא) ויהי דניאל עד שנת אחת לכורש המלך: פ

למשה לך אמר להם מקבלים אתם עליכם את המילה אתם עמי ואני אלהיכם, ואם לאו איני נותן, לכם את התורה, שאלולי שעשו את המילה לא קבלו את התורה. והיא כתובה ב' הדברות, ה' לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך וגו' (שמות כ' י'). א"ר יודן משגזר טורנטס רופוס שלא ימול אדם מל' את בנו ועלה לכימה ונתפס. א"ל לא שמעת שגזרתי, א"ל שמעתי, א"ל ומפני מה מלת את בנך, א"ל שנים גזרו עלי גזרה, המלך אמר שאעשה ועבדו גזר שלא אעשה, אי זה אקיים, אמר לו טורנטס רופוס, מלך אמר לימול ואני אמרתי שלא לימול, יבא ויעמוד עליך. ענה התינוק מחזיק ואמר פטור אתה. כיון שראה טורנטס רופוס שהוא קטן אמר אינו אומר מעצמו אלא הוא אמר לי פטורו. ה' לא כי עליך הרגנו כל היום (תהלים מ"ד כ"ג).

שאלו את ר' יהושע בן קרחה, מה נברא אדם מהול או ערל, אמר אם אמר ערל אומרים לי א"כ למה אתם נימולים, ואם אמר מהול אומרים וכי אי זו בריה נשתנית מבריותיה. א"ל כתוב במעשה בראשית אשר ברא אלהים אין כתיב כאן אלא לעשות, שמא ברא תחלה גלוסקאות אלא חטין והם עושים אותם גלוסקאות. כך אמר האלהים כשם שאתה משתתף עמי במעשה בראשית. השתתף עמי בעצמך. חזר ואמר להם טעם אחר, איני יודע מה נברא אלא הריני אומר לפי המשל, מדינה שהיתה מעלה למלך כור חטים, ויתר להן או פחת אינן מקיימין גזרתו. כך כתב לנו אלהים בתורה התהלך לפני והיה תמים, וכתב [בן שמנת ימים ימול לכם כל זכר (י"ז י"ב)], יכולים אנו לומר לאברהם נאמר כאן אבל ישראל כשיצאו ממצרים וכשנכנסו במצרים [עמוד 74] החזיקו בה, וכשנאמר לאברהם קח נא (כ"ב ב') ואמר ליצחק קח נא שיעשו כן מכאן ואילך.

חביבה מילה מן התורה ומן השבת. משל לג' אנשים המהלכין בדרך, אי זה גדול מהם לא האמצעי, כך השבת מכאן והתורה מכאן והמילה באמצע שנאמר זכר לעולם בריתו (תהלים ק"ה ח') זכר זה שבת שנאמר זכר את יום השבת (שמות כ' ח'). בריתו זו המילה שנאמר והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם (י"ז י"ג), דבר זה תורה שנאמר כי לא דבר רק הוא מכם (דברים ל"ב מ"ז).

י"ז, ו והפריית אותך. שעמדה להם במצרים, ובני ישראל פרו וישרצו (שמות א' ו'). ונתתיך (לקהל) [לגוים] ומלכים וגו'. בזכות המילה זכו ישראל לנביאים ומלכים. נביאים דכתיב ונתתיך לגוים ונאמר להלן נביא לגוים נתתיך (ירמיה א' ה'). מלכים דכתיב ומלכים ממך יצאו. והלא אומות העולם העמידו נביאים, שניה היא קודם מתן תורה, אבל לאחר מתן תורה פסקה מהם רוח"ק. והלא בלעם, לא נתנבא אלא על ישראל. והרי איוב ורעיו, כד"א איוב בימי יעקב היה. והלא אומות העולם העמידו מלכים, אלא פוסקת מלכותם, אבל ישראל ודוד עבדי נשיא להם לעולם (יחזקאל ל"ז כ"ה).

י"ז, ז תניא כל הנושא אשה ואין כונתו למטע בנים ממנה ונהג מעשה ער ואונן מעלה עליו הכתוב כאלו מפר ברית, ה' והקימותי את בריתי ביני וביניך ובין זרעך אחרריך. בזמן שאין זרעך אחרריך בריתי בטל, וכד"א ארור עושה מלאכת ה' רמיה (ירמיה מ"ח י'). זה הנושא אשה וקנה ואיילונית ומשחית ארצה לפי שאינו עוסק בפריה ורביה. וארור מונע חרבו מדם (שם) שהיה לו לישא אשה בת בנים כדי לקיים בהם מצות מילה, כד"א ויעש לו יהושע חרבות צורים וימל וגו' (יהושע ה' ג'), ר' מאיר אומר גורם לשכינה שתסתלק מישאל שנאמר להיות לך לאלהים [עמוד 75] ולזרעך אחרריך, בזמן שזרעך אחרריך שכינה שורה, אין זרעך אחרריך, שכינה על מי שורה על העצים ועל האבנים.

שאלו את ר' מהיכן שמענו שימול אדם, א"ל כתוב כי תבאו אל הארץ [ונטעתם כל עץ מאכל] וערלתם (ויקרא י"ט כ"ג) כשם שאתה שומע שערלת האילן ממקום שעושה פרי כך אין יכול לומר הערלה [אלא] ממקום שעושה פירות. ר' זעירא אומר עץ האמור זה עץ גפן, מה הגפן הזה אין כורתין ערלתו [כל הפירות שהוא עושה עוללות קטופים ולא טובים למראה ונפסל יינו מעל המזבח, ואם כורתין ערלתו] פירות שהוא עושה הם טובים למראה ובבחר יין להקריב על גבי המזבח, כך אבינו אברהם עד שלא נימול, הפרי שעשה לא היה טוב במעשה, וכשנמול הפרי שעשה היה טוב במעשיו ובבחר לקרב על גבי המזבח כיון נסך.

י"ז, יט וקראת את שמו יצחק. הנה אלו תיבות שנדרשו בחשבון אותיותיהם, יצחק, יעקב, כתב הלוחות, תורה, ציצית, ברית, טוב, הריון, לאט, חלה, אלה הדברים, גוג ומגוג, בזאת. בזאת יבא אהרן (ויקרא ט"ז ג') רמז לו במקדש א' שיעמוד ת"י שנה. גוג ומגוג שעתיד לבא על ישראל ע' אומות. אלה הדברים (שמות ל"ה א') מכאן לאבות מלאכות מ' חסר א'. אלה ל"ו. דברים ב', הדברים ג' הרי מ' חסר א'. חלה צריך שיפריש א' מ"ג בצים וחומש ביצה מקמח למנין חלה. לאט מנין למקוה שצריך להחזיק מ' סאה שנאמר מי השלות ההולכים לאט (ישעיה ח' ו'), בגימ' מ'. הריון ויתן ה' לה הריון (רות ד' י"ג) בגימ' רע"א. [טוב] כל תשא עון וקח טוב (הושע י"ד ג') אמרו ישראל רבון העולמים בזמן שביהמ"ק קיים היינו מקריבין קרבן ומתכפר ועכשיו אין בידינו אלא תפלה. טוב בגימ' י"ז, לפי שהוציא מהם ברכת המינים שתקנו ביבנה ואת צמח דוד שתקנו אחריו, ע"ש בחנני ה' ונסני (תהלים כ"ו ב'). ברית שקולה מצות ברית ככל התורה כלה שכל התורה תר"ג וברית חשבונה תר"ב ויראה הרי תר"ג. ציצית שקולה ציצית ככל התורה, לפי [עמוד 76] שגימ' דציצית ת"ר, ח' חוטין וה' קשרים הרי תר"ג. כתב הלוחות היו בהם תר"ג מצות כנגד תר"ג אותיות מן אנכי עד אשר לרעך, לא פחות ולא יתר. תורה כל התורה כלה תר"ג מצות שנאמר תורה צוה לנו משה (דברים ל"ג ד'). תורה תר"א הוסיף עליהם אנכי ולא יהיה לך ששמעו מפי הגבורה הרי תר"ג. יעקב [י] מול נדרו העשירי, חשוב מבנימין עד לוי הוה עשירי, ע' כנגד ע' נפש, ק' כנגד אותיות הברכה ויתן לך (כ"ז כ"ח - כ"ט), הוצא מהם השם ונשתיירו ק'. ב' כנגד שני המלאכים עולים. יצחק י' כנגד עשרה נסיונות, צ' של שרה, ח' ימים שנימול, ק' שני אברהם. י"ז, כ ונתתיו לגוי גדול. ואעשנו ואשימנו אין כתוב כאן אלא ונתתיו, מתנה אתנו באחרית הימים לישאל שנאמר גוי גדול כד"א רק עם חכם ונבון [הגוי הגדול הזה] (דברים ד' ו').

טז, טז ויקרא אברהם (את) שם בנו. כיון אברהם ברוה"ק וקרא שמו כשם שאמר המלאך להגר ולא נצרך לך. [עמוד 77] א"ר יהושע בן קרחה כל מי שנתן בו חותם המילה אינו יורד לגיהנם שנאמר והנה תנור עשן וגו' ביום ההוא כרת ה' את אברהם

(א) אני אל שדי. כמשמעו בכל'מ שאמרתי לעולמי די וכדאיתא בב'ר פ'ה ובתגיגה ד"ב א', וענין זה התואר לכאן יבואר לפנינו: והיה תמים. רש"י פ' בדרך הדרש הידוע במס' נדרים פ"ג [ל"א ב'] ובמדרשים דקאי במצות המילה שכל זמן שהוא ערל אינו תמים, ומש"ה כתיב ויפול אברם על פניו, ואין מוכן עפ"ז משמעות ואתנה בריתי ביני ובינך, איזה ברית נתן הקב"ה לאברהם כאן, ורש"י פ' ברית של אהבה וברית הארץ להורישנה לך על ידי מצוה זו, ואינו נכון כי לא נזכר כאן אהבה, ותו ברית הארץ כבר היה, וגם הרי אנו רואים מאמר בפ"ע במצות מילה ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר, מבואר שעד כה לא דבר במצות מילה, וגם ענין הנפילה על פניו שהיה ערל לא נזכר עד כה, וגם כאן מבואר בפרשה זו עצמה שחזר ונפל על פניו ויצחק, הרי מבואר שבשעה שדבר ה' עמו היה עומד, ועי' מ"ש להלן מקרא ג' שמוכח שדבר אלו פנים אל פנים, ובאמת לא היה נקרא ערל עד כה כל זמן שלא נצטוו ע"ז, כמו דקטן פחות מכן שמונה שלא נקרא ערל ורש"י ל"ס ור' פ' הערל [ה"א]. אלא נראה דעת חז"ל בכל'ז אינו אלא כונה שניה, מדסמך לה מצות מילה אנו מסמיכין כל י"ג בריתות לה, והכי לשון פירש"י יבמות ד' ה' י"ג בריתות אמורים בפרשת מילה עכ"ל, דייק רבינו וכו' בפרשת מילה ולא במצות מילה, וכבר ביארנו בס' דברים י"ז ו"ט ו"פ, דענין כונה שניה ג"כ עיקר גדול בתורה, אבל עיקר הפשט בזה המאמר שהיה הברית שיהיה אברהם הוא הגורם להגיע לתכלית הבריאה, שהיא להכיר כבוד ה' והיה ה' למלך על כל הארץ, וע"ז הקדים ה' לומר אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים, ויבואר עוד הענין לפנינו. ולא החל בגוף המאמר אני הנה בריתי אתך. משום שעיקר המאמר היה ראוי לדבור אלהים ולא בשם ה', משום שבא לתכלית כל העולם והיא הבריאה, על כן בא בשם אלהים הבורא ית' כמו כל פרשת נח כמש"כ לעיל ז' א', אמנם לגדולתו של אברהם אבינו נראה בשם ה', והקדים דברים אלו. [ולפי הדרש של ברייתא דפרקי ר"א שהביא רש"י שנפל על פניו משום שהיה ערל, צ"ל דתיכף שאמר ה' והיה תמים היה נקרא חסר עד שמל, מש"ה נפל ועלה מעליו מעלת ראייה של ה' ונדבר עמו אלהים, על כן עמד תיכף ומיד כמ"ש]:

(ב) ואתנה בריתי ביני ובינך. הנני להבטיח לך בברית דבר מאד נעלה, וכן תבטיח אתה לי בבריתי:

וארבה אותך וגו'. לא כיון לרבות בנים בכמות, שע"ז כבר הבטיח שיהי כעפר הארץ, וגם לא רבוי באנשים גדולים שגם זה כבר הבטיחו שיהיו ככוכבים, אלא הפ' אגדל אותך בעיני הבריות, מה שלא היה בהבטחה עד כה.

(ג) ויפל אברם וגו'. לפי הפשט נתפעל ונבהל לשמוע מפי ה' כי הוא מזהירו להתהלך לפניו ולהיות תמים, מכלל שעד כה לא יצא ידי חובתו, ועודנו חסר בעבודתו, וכו"ה בנדרים ד"ב א' דאחזתו רעדה ואמר שמא יש בי דבר מגונה:

וידבר אתו. אליו מיבעי, וע' בסמוך כ"ב שביארנו שבפרשה שבכתב שהוא גוף הדבור כתיב אליו, אלא בא ללמד שעמד אברהם מיד ודבר עמו פנים אל פנים כמו שמדבר את האדם:

(ד) הנה בריתי אתך. לעורך למה שאני מדבר אתך:

והיית לאב המון גוים. שעד כה שקרא אברהם בשם ה' וגייר כמה אנשים, לא היה אלא אותם אנשים שנתגיירו לגמרי ונכנסו בכלל עובדי ה' בתורתו שלמדם אברהם, וכמבואר בגמ' סנהדרין דצ"ט ע"ב ובעבודת כוכבים ד"ט דמשמעות ואת הנפש אשר עשו בחרן, הוא שלמדם תורה, ודבר זה אי אפשר בכל העולם, ומראש מקדם לא היה הכונה אלא להציב גבולות עמים למספר בני ישראל, אבל לא שיהיו כולם בכלל עדת ישראל, אבל זה היה הרצון והתכלית שיהיו כל אוה"ע יודעים את ה', והאלילים כליל יחליף, ולדבר זה הזהיר הקב"ה את אברהם שיהי רצונו להשקיע דעתו להיות לאב המון גוים להכירם את ה' (א), ובזה יהיה נקרא אב המון גוים, כאב המעמיד את בנו על דעת ישרה. ובזה נתבאר דבר ה' הקודם התהלך לפני. היינו שיפרסם אלהות אפי' לפני אוה"ע שאינם מוכשרים לקבל גירות גמור. ואמר בלשון התהלך ולא אמר לך לפני, משום שנדרש לזה סיעתא דשמיא שיגיע לזה, על כן אמר התהלך בלשון התפעל:

והיה תמים. דבזה יהיה נשלם צורת האדם השלם, כאשר על ידו יהי מתגלה כבוד ה' בכל הבריאה, ויהי בזה כדמותו כצלמו שהוא שיעור קומה שעלה ברצונו ית' שיהי נמשך הבריאה לפ"כ. והיינו שהקדים ה' אני אל שדי. שאמרתי לעולמי די, ולא נעשה שיעור הבריאה בלי חשבון, אלא אני עשיתי השיעור מצומצם לפי השלמת התגלות כבודו שהוא תכלית הבריאה, כמאמר ישעיה הנביא [מ"ג ז'] כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו, וזהו כונת מאמר ה' למשה בפ' שלח ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ וגו' כמבואר במקומו, וע' מש"כ לעיל ב' ד', וא"כ אין האדם שלם כדמותו אם לא שהוא ראוי שיתגלה כבודו על ידו בכל העולם, ואם שלא נעשה כן בפועל, מל"מ שלימות אינו תלוי אלא כשהוא בכח וברצון להגיע לכך. ובזה שעשה אותו הקב"ה לאב המון גוים, נתבאר כוונת המאמר וארבה אותך במאד מאד. שיהיו כל אוה"ע מודים ומכירים טובה לאברהם במה שהוא הכיר אלהות בעולם, וע"י זרעו שהלכו אחריו נסתבב שלא יבערו גם המה באלילים:

(ה) ולא יקרא עוד. האי עוד מיותר ומה מקרא חסר אם אמר ולא יקרא שמך וגו', כמו להלן לא תקרא את שמה שרי, אלא משמעות עוד כמו שהיה עד כה, שגם הנפש אשר עשה וגיירם קראו אותו אברם, [וכמו שמפרש ר"ע שלהי מס' סנהדרין על המקרא לא תבנה עוד כמו שהיתה כו' ע"ש, וע' מ"ש בס' דברים י"ז ט"ז], וה"נ רק זרע אברהם לא יקראו אותו אברם, כדי שיהיו זוכרים תכלית מעשיהם להיות ג"כ אבות המון גוים כמש"כ בהר"ד, אבל אוה"ע רשאים לקרוא אותו אברם. [ובזה מיושב הא דאי' בסנהדרין דל"ט דמצוה שנאמרה ולא נשנית לישראל נאמרה ולא לבני נח, ואין לנו מצוה שנאמרה ולא נשנית אלא גיד הנשה, וקשה הא איכא אזהרה זו, וכדאי' בברכות

10/7/18

ד אָנאָ האַ גִּזֹּר קִימִי עִמָּךְ וְתָהִי לְאֵב סָגִי עֲמָמִין: ה וְלֹא יִתְקַרֵּי תוֹב יֵת שְׁמֶךְ אֲבָרָם וְיִהְיֶה שְׁמֶךְ אֲבָרָהֶם אַרְוֹם לְאֵב סָגִי (סוּגָעִי) עֲמָמִין מִנִּיתָךְ: ו וְאַפֶּשׁ יִתָּךְ לְחֶדָּא לְחֶדָּא וְאַתְּנֹנְךָ לְכֹנְשִׁין וּמְלָכִין שְׁלִיטִין בְּעַמְמֵיָא מִנָּךְ יִפְקֹדִין: ז וְאַקְסִים יֵת קִימִי בֵּין מִימָרִי וּבִינָךְ וּבֵין בִּנְךָ בִּתְרָךְ לְדִרְהוֹן לְקִיס עֲלֵם לְמַהְוִי לָךְ לְאַלְהָא וּלְכֹנְךָ בִּתְרָךְ: ח וְאַתָּן לָךְ וּלְכֹנְךָ בִּתְרָךְ יֵת אַרְעַ תּוֹתִבְתָּךְ יֵת כָּל אַרְעָא דְכִנְעָן לְאַחְסַנְתָּ עֲלֵם וְאַהְוִי לְהוֹן לְאַלְהָא: ט וְאַמֵּר יֵי לְאַבְרָהָם וְאַתָּה יֵת קִימִי תַסְוֹר אַתָּה וּבִנְךָ בִּתְרָךְ לְדִרְהוֹן:

מוֹסָף רִשְׁוִי

[ט] וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אַתָּה נִמְאָר וְלֹא נִדְיֹר, שְׁנֹאמֶר וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מִלְּאֵהֶם מִלְּאֵהֶם וְגו' בְּרִיתִי תִשְׁמֹר. "שֶׁשׁ אֲנִי עַל אֲמִרְתְּךָ." זו מילה שנימנה (מִלֵּים קִיט קִסָּט):

אֲבָן עוֹרָא

ה אַבְרָהָם. תּוֹסַפַּת הַרִישׁ אֲבִיר הַמּוֹן גּוֹיִם, וְלֹא בֹא הַשֵּׁם לְחֹסֶר מִשְׁמוֹ אוֹת, כִּי אִם הַהוֹסִיף: וְשִׁרְהָ שֵׁם תּוֹרָא כְּלָלִי לֹא כְשֵׁרִי. וְכוּרֵךְ הַשֵּׁם אֲשֶׁר לוֹ נִתְּכֵנוּ עֲלִילוֹת, שֶׁהַקְדִּים רְצוּהָ אַבְרָהָם לְהַמּוֹל קוֹדֶם שֶׁתֵּהָר שְׂרָה, לְהִיּוֹת זֶרַעוֹ קְדוֹשׁ:

בַּעַל הַמּוֹרִים

ד שְׁנֵי פַעַמִּים אֲבִי הַמּוֹן בְּפִרְשָׁה (הַכֹּא וּבִפְסוּקוֹ ה') וְהוּא עוֹלָה בְּחִשְׁבוֹן יִצְחָק. וְכֵן אֲרֻבָּה (לְהֵלֵן כֹּב י') בְּגִימְטְרִיא יִצְחָק:

סְפּוֹרָנוּ

ג וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל פָּנָיו. לְקַבֵּל עָלָיו וְלִהְיוֹת לֹאֵל יִתְבָּרַךְ עַל הַבְּרִית שֶׁאִמְרָ: ד אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתְּךָ. אֲנִי הִנֵּנִי עוֹשֶׂה עִתָּה מִה שֶׁאִמְרָתִי לְהִקְיֵם הַבְּרִית: ה וְהִיָּה שְׁמֶךְ אַבְרָהָם. מַעֲשִׂיו: כִּי אֲבִי הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיךָ. כִּי עֲנִין זֶה הַשֵּׁם מִתְחִיל הַיּוֹם, שֶׁכִּבְרִי נִתְּתִיךְ לֹאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם, וְלִפְיֶיךָ לֹא יִקְרָא עוֹד שְׁמֶךְ אַבְרָם כָּלִל לְעוֹלָם, וְלֹא כֵן הִיָּה בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל, כִּי אִמְנֵם עֵיקֶר עֲנִין שֵׁם יִשְׂרָאֵל הִיָּה לְעִתִּיד לְבֹא, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאֵר בְּמִקְוָמוֹ: ו לְהִיּוֹת לָךְ לְאַלְהִים וְלִזְרַעְךָ אַחֲרֶיךָ. לִיחָד שְׁמִי עֲלֵיכֶם, כְּמוֹ שֶׁהוּא

רַמְבַּ"ן

(ד) הִנֵּה בְּרִיתִי אִתְּךָ וְהִיָּת לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם. הוּא בְּרִית הַמִּילָה כְּאֲשֶׁר יִפְרֹשׁ זֹאת אוֹת הַבְּרִית, וְאַחֲרֵי הַבְּרִית תִּהְיֶה לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם, וְכוּרֵךְ הַשֵּׁם אֲשֶׁר לֹא לְבָדוֹ נִתְּכֵנוּ עֲלִילוֹת שֶׁהַקְדִּים רְצוּהָ אֶת אַבְרָהָם לְבֹא בְּבִרְתּוֹ לְהַמּוֹל קוֹדֶם שֶׁתֵּהָר שְׂרָה, לְהִיּוֹת זֶרַעוֹ קְדוֹשׁ (רַמְבַּ"ם, פְּסוּקוֹ ה'): (ו) וְנִתְּתִיךָ לְגוֹיִם. לְשׁוֹן רִשְׁוִי, יִשְׂרָאֵל וְאֲדוֹם, שֶׁהִיָּה יִשְׁמַעְאֵל כִּבְרִי הִיָּה לוֹ וְלֹא הִיָּה מִבְּשֵׁר עָלָיו. וְאִינְנוּ נִכּוֹן בְּעֵינֵי שִׁיבְשֵׁרְנוּ בַּעַת בְּרִית הַמִּילָה עַל עֲשׂוֹ, וְהוּא אִינוּ מְקִיִּים הַמִּילָה, וְגַם לֹא נִצְטוּהָ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁדִּרְשׁוּ בִּסְנֵה־דִרְיָן (נֹט): כִּי בִיִּצְחָק וְלֹא כָל יִצְחָק:

אוֹר הַחַיִּים

ה וְלֹא יִקְרָא וְגו' וְהִיָּה שְׁמֶךְ וְגו'. נִמְדַּרְשׁ בִּרְי' (מִד' אֲמִירוֹ ח"ל וַיֹּאמֶר אֲנִים הֵן לִי לֹא נִתַּם זֶרַע (לְעַל מו' ג'), אֲמִרָה ר' שְׁמוּאֵל זִר יִלְמָךְ הַמּוֹל דּוֹמְקִי וְאֹמֶר לִי אֲנִים אֵין אִמָּה מוֹלֵד, ח"ל הַקְבִּיָּה הֵן כְּדִבְרִין אֲנִים אֵינוּ

כִּלְי יִקֵּר

(ד) אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתְּךָ. לְשׁוֹן הִנֵּה מוֹרָה עַל דְּבַר הַמַּצּוֹי כִּבְרִי, וְיֵשׁ לְפָרֶשׁ כִּבְרִי מַצּוֹי כֵךְ. וְהָאִמְתָּ כֵן הוּא כִי סַחֲם מִילָה חִיצוֹנִית זֶה, הִיא לְחֻכְלִית נִכְבֵּד הוּא שֶׁמִּמֶּנָּה יוֹקֵחַ מוֹפֵת עַל מִילָה עֲרֵלָת הַלֵּב וְקִהְרָתוֹ. וּבִלְי סַפֵּק שֶׁקוֹדֶם סַחֲם מִילָה כִּבְרִי הִיָּה לְאַבְרָהָם לִב טַהוֹר וְנִמְלֹל, ע"כ אִמְרָ לוֹ הַשִּׁיט יוֹדַע אֲנִי כֵךְ שֶׁכִּבְרִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתְּךָ כִי טַהוֹר לִב אֲתָה, אִמְנֵם לִפִּי שֶׁעֲשִׂיתִי אֲנִי רְצוּהָ לְעִשׂוֹתְךָ אֲבִי הַמּוֹן לְכָל גּוֹיִם, צָרִיךְ אֲנִי לִיתֵן פִּתְחוֹן פֶּה לְכָל בֹּאֵי עוֹלָם לִמָּה אֲנִי מִמֶּנָּה אוֹתְךָ אֲבִי הַמּוֹן גּוֹיִם, וְהוּא לְפָרֶסֶם מַעֲלָתְךָ וְטוֹהֵר לְכִכֵּךְ נִגְדַּע עֵינֵי כָל הָעַמִּים, ע"י מִילָה חִיצוֹנִית זֶה

(ט) וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר. מִהוּ וְאַתָּה וְמַהוּ שְׁחֹר וְאִמְרָ אֲתָה חוֹרֶךְ. כֵךְ פִּירוּשׁוֹ, שֶׁעֵיקֶר הַצּוּרִי הִיָּה כְּעוֹבֵר